

(ע"ב) 'אם כן מצידה תברה, אלא טעמא דבת שלש שנים...' — פירוש, אם סובר התנא כרבי שמעון שגזירות שנתגיירה פחות מבת שלש מותרת לכהונה, לא היה לו לתלות הדבר באיסור — 'כל האסורין לבוא בקהל [שלפי הנחת הגמרא עתה מדובר על האסורים לבוא בקהל כהונה, כדפירש"י] מותרין לבוא זב"ז' — שהרי גם זאת המותרת לכהונה מותרת בפסולים, כי לענין דיני גר בממזרת אין חילוק בין פחות מג' ליותר (פשוט, עפ"י רש"י).

'הכי קאמר, כל שכהן אסור לישא את בתו, ומאי ניהו...' — עתה נשאר הפירוש 'כל האסורין לבוא בקהל' — אפילו בקהל כהונה, אלא שאין מדובר על כל פסולי כהונה, זכרים ונקבות [כי אז יקשה מגרושה וחלה וכו'] אלא על זכרים בלבד; כל הפסול לבוא בקהל — קהל ישראל, או קהל הכהנים — שבתו אסורה לכהן [שהרי הוא לעולם אינו אסור בכהנת, שלא הוזהרו כשרות להנשא לפסולין] — מותרין לבוא זה בזה (כ"ג פשוט).

'גר עמוני ומואבי איכא בינייהו...' — והוא הדין למצרי ואדומי עד דור שלישי — מותרים בממזרות. אלא נקטו מלתא פסיקתא, מי שאין בהם חילוקי דורות. (רש"ש עפ"י משמעות התוס' ביבמות עח. וכן גרס להדיא בפסקי הרי"ד).
ונקטו 'עמוני ומואבי' — זכרים, אבל עמונית ומואבית — אסורות בממזר, שכיון שאינן בכלל איסור 'עמוני', הרי הן בכלל 'קהל'. (שם, עפ"י יבמות סז:).

דף עה

'כל שאתה נושא בתו אתה נושא אלמנתו...' אמר רבי יוחנן: מצרי שני איכא בינייהו... עמוני ומואבי איכא בינייהו... — יש מפרשים שרבי יוחנן כאן הולך לפי שיטתו (ביבמות עז) שבת מצרי שני וכן בת עמוני ומואבי — כשרות לכהונה. וזהו 'כל שאתה נושא בתו' — לכהן קאמר (כפרש"י). [וריש לקיש שאוסרין לכהן, יפרש שבזה נחלקו תנא קמא ור"י ורשב"ג; ת"ק אוסר ורבי יוסי ורשב"ג מתירים, והוא לא דיבר אלא לתנא קמא. כן פירש הרמב"ן. וכן החזיקו הריטב"א והרי"ד].
ויש מקיימים הדברים אפילו לריש לקיש שאמר בת מצרי-שני ועמוני פסולות לכהונה, אעפ"י כיון שזרעו [או כל זרעו — לרשב"ג] אינו כמוהו ממש, שכשר לבוא בקהל ישראל, נמצאת ביאתו מטהרת ולא פוגמת, הלכך אינו פוסל בביאתו את האשה (עפ"י הראב"ד).

'מה כהן גדול באלמנה שביאתו בעבירה ופוסל בה, אף כל שביאתו בעבירה פוסל' — וחלל, אף על פי שאין ביאתו בעבירה [גם בכהנת, שהרי לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולין] ואינו דומה לכהן גדול באלמנה — אעפ"י פוסלה, שלמדו זאת מן הכתוב אצל כהן גדול באלמנה ולא יחלל זרעו — מקיש זרעו לו, מה הוא פוסלה בביאתו, אף זרעו (החלל) פוסל את האשה בביאתו (יבמות סט. ורש"י שם).

השער-המלך (איסור"ב יח, כד) רצה לפרש (לאור דברי המ"מ בדעת הראב"ד — שם ה"א) שבדבר זה עצמו נחלקו התנאים כאן; לפי תנא קמא שלמד 'מה כה"ג שביאתו בעבירה' אכן אין פוסל מכהונה אלא כשיש איסור בביאה, ולא חלל, [והקש 'הוא לזרעו' — לענין תרומה נאמר ולא לענין איסור כהונה]. אבל רבי יוסי ורשב"ג שלמדו את הדמיון לכהן גדול בצורות

אחרות — 'מה כה"ג באלמנה ש[כל] זרעו פסול', לשיטתם אף חלל פוסלה לכהונה. ובוה יישב כמה תמיהות. אכן, שיטה זו האומרת שאין חלל פוסל בביאתו — כתבה המ"מ בפירוש הראב"ד כ'הוה אמינא' ודחאה בשתי ידים, מפני כמה וכמה תמיהות. ויש להוסיף להקשות מהמשך סוגיתנו, שהרי אמרו על אלמנת עיסה שפסולה לכהונה לכל התנאים שבברייתא, ואף לדעת המכשירים — משום ס"ס הוא. ואם נפשך לומר בדוחק שהמדובר רק על תרומה, מ"מ קשה שאמרו 'הכל מודים... מאן מיקל בהני תנאי — רשב"ג, וקאמר כל שאתה...!', ואם נפרש כנ"ל בפירוש מחלוקת התנאים, נמצא שרשב"ג אינו מיקל יותר מת"ק, אלא כל אחד מחמיר בחדא ומיקל בחדא.

'הכל מודים באלמנת עיסה שפסולה לכהונה... וכל שאי אתה נושא בתו אי אתה נושא אלמנתו. למעוטי מאי? למעוטי אלמנת עיסה' — בת עיסה, מוסכם על כולם שאסורה, כי דוקא באלמנה התירו משום 'ספק ספקא', לפי שיש לה חזקת כשרות, אבל הבת הלא מלכתחילה נולדה בספק זה. וזהו מה שאמרו 'כל שאי אתה נושא בתו... למעוטי אלמנת עיסה' (עפ"י תוס' כתובות יד. ושאר ראשונים).

'הלל שונה עשרה יחסין עלו מבבל וכולם מותרים לבא זה בזה, ואת אמרת הלכה כרבי אליעזר?!' — לא הביא סתם משנתנו אלא אמר 'הלל שונה' — כי מסתם מתניתין היה אפשר לדחות שזו סתם ואחר כך מחלוקת ואין הלכה כסתם, לכך הביא מהלל שמשמע שכן הלכה. (תורא"ש. יש להעיר מדברי התוס' ביצה (ב,ב) שאם יש מחלוקת באותה משנה והדעה הראשונה סתמית, אין זה בכלל 'סתם ואח"כ מחלוקת').

והרי"ד כתב שבעצם 'הלל שונה' היינו סתם מתניתין שהיתה שנויה כך מימות הראשונים, ומשום שרבי בא מבית הלל. ולכך אמר בלשון זו — כדי לייקרה, כאומר שאין לחלוק עליה.

'איפוך, רב אמר הולד שתוקי ושמואל אמר הולד ממזר. תרתי למה ליי? צריכא...'. — לפי אותן סברות המחלוקת בין הנידונים, שוב אין הכרח לומר 'איפוך', אלא רב פוסק כאן כר"א משום שרוב כשרים אצלה, משא"כ בארוסה. מאידך מתיר שמואל שם לפי שיש לתלות בארוס, מה שאין לומר כן בנידוננו.

אלא שלא נראה לתלמוד לומר שנחלקו בסברות מהופכות, לכך עדיף לומר 'איפוך'. וכיוצא בזה מצינו בכמה מקומות. (מהרש"א. וע' בהגהות הרד"ל).

בענין מחלוקת מהופכות מקצה לקצה — ע"ע: תוס' יבמות צג: ד"ה לאחר; מהרש"א כתובות עה סע"ב. [וע"ע תוס' ביצה יג. בענין שתי לשונות מהופכות. וע' ב"ק ט.].

'גר — עד עשרה דורות מותר בממזרת, מכאן ואילך אסור בממזרת' — מכמה מקומות מבואר שעשרה דורות מהוים תקופה בפני עצמה. ולאחר עשרה דורות כבר בטל כוחו והשפעתו של הדור הקדום. (ע"ע גיטין פח. סנהדרין צד. בכורות יז).

[אפשר שזה ענין עשרה דורות מאדם עד נח ומנח עד אברהם — שצריך היה שיגיע דור חדש לגמרי שאין בו מעבירות הראשונים].

ואפשר שזוהי הטעם כתבה תורה לענין ממזר גם דור עשירי לא יבא — היינו אף לאחר שפסקה זוהמת הדור הראשון, אסור לבוא בקהל, וממילא שומע אני שאיסורן איסור עולם כמו שאמרו ביבמות עת. (עפ"י: גליוני הש"ס; עלה יונה — עמ' שי; הגהות הרד"ל להלן עז.).

‘אמר ליה אביי: מי דמי, התם גר ישן וממזרת חדשה, אמרי בר ישראל הוא דקא נסיב ממזרת, הכא אידי ואידי כי הדדי גינהו’ — ורב יוסף סבר, שמא אחד מהם מוחזק בישראל, ויאמרו ישראל נושא כותית (עפ”י רמב”ן).

(ע”ב) ‘מקצותם... מן הקוצים שבעם... מן הבחירים (ס”א: הקצינים) שבעם’ — מצינו מחלוקת דומה, בפסוק ותאכל בקצה המחנה (במדבר יא, א. וברש”י שם מהספרי) — מהמוקצין או מהקצינים. (רש”י).

ע”ע ירושלמי ריש ע”ז; בראשית מז, ב ‘מקצה אחיו’ — וברש”י: מן הפחותים שבהם. ע”ש. וכיוצא בזה פרשו המפרשים על ‘קצה העם’ דבלעם (במדבר כב, מא) הפחותים והערב-רב. ע”ש באוה”ח ועוד. וע’ רש”י משפטים — כד, ג; ברכה לג, יח. ונראה באור הדבר עפ”י פשוט, כי הן הגדולים הן הקטנים הינם בקצה, זה למעלה וזה למטה, וכלשון הרמב”ן (ראה טו, א): ‘כי הראש והסוף יקראו קצה’.

דף עו

‘הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות...’ — בירושלמי מובא שבדיקה זו משום קנס נתקנה, כדי שיהא אדם דבק בשבטו ובמשפחתו ולא ישא משבט אחר. ולשיטה זו (שכמה ראשונים נקטוה לעיקר — ע’ רמב”ן ר”ן ועוד) לויים וישראלים טעונים בדיקה יתרה של דור נוסף [וגרסו במשנה ‘לויים וישראלים’ ולא ‘לוייה וישראלית’ כגרסה שלפנינו] — לפי שקנסום יותר מכהנים, כי מקפידים הם פחות ביחוסם. ע”ש.

ושיטת התוס’ שאין צריך בדיקה אלא כהן. ומה ששינונו בסתם ‘הנושא אשה כהנת’ — כי סתמא דמילתא אין נושא כשרה לכהונה אלא כהן (ריטב”א).

בדעת רש”י נחלקו הדעות האם הרישא מדברת רק בכהן — ע’ מגיד משנה איסור”ב יט, יט; מהר”י בירב; תו”ט ופנ”י.

‘מאי שנא בנשי בדקינן ומאי שנא בגברי לא בדקין?’ — נשי דכי מינצו בהדי הדדי, בעריות הוא דמינצו... גברי דכי מינצו בהדי הדדי, ביוחסין הוא דמינצו, אם איתא דאיכא מילתא אית ליה קלא’ — ואף על פי שפסול הגברים מתודע, אעפ”כ הצריכו לבדוק אמותיהם — לפי שהעובדה שלא נתגלה פגם אינה מהווה ‘בדיקה’ כמזבח ודוכן, אלא שאם היה פסול ידוע באיש, אין רגיל להשתקע כאצל הנשים, ולכך אין צריך לבדוק האיש עצמו, שהרי לא יצא עליו ערעור במקומו, אבל את אמותיו לא נמנעו מלבדקן, שאין העדר הערעור נחשב כבדיקה ובירור, ועדיין חוששין לפסול הדורות הקודמים. (עפ”י חזו”א אה”ע א, כ).

ולא זו בלבד שהצריכו בדיקה לאמהות האבות, בדיקתן אף מגיעה דור אחד רחוק יותר מבדיקת צד האם, שהרי לא הצריכו לבדוק אם-אם-אמה, כמו שהצריכו את אם-אבי-אביה ואם-אבי-אמה — שחכמים השווו מידותיהם ואמרו בכל מקום שמתחיל לבדוק, בודק שתי אמהות.

(ע”ב) ‘משנתנו כשקורא עליו ערער... אם קורא עליו ערער צריך לבדוק אחריה’ — ודוקא כשהערעור סתמי ואינו מתייחס לזמן מסוים שבו נפסלה המשפחה, אבל אם הערעור מתייחס על הדור האחרון, אין צריך בדיקה אלא עד זמן הערעור. (חזו”א פד, כא. וכ”כ בספר אבני משפט — מובא באוצר הפוסקים אה”ע ב, ג).